

HOEFBLAD

47^e jaargang nr.3

juni juli augustus 2011

Foto L. Reijnierse

NATUURVERENIGING

KEN EN GENIET

STRIJBEEKSE HEIDE 6 FEBRUARI 2011.

Om 9 uur zijn we vertrokken. Het was koud, er stond een gure wind. Toen we door Chaam reden zagen we de eerste sneeuwvlokjes. Even later begonnen de daken al een beetje wit af te steken. Toen we de auto's parkeerden, bleek de laan waar we voor stonden een plaatje. De bomen, takken en zelfs de kleinste twijgen waren met een dun laagje sneeuw bedekt. We hebben er met z'n allen vol bewondering van genoten.

Voordat we vertrokken legde Jos uit wat we op onze tocht wel en wat we niet te zien konden krijgen en een kort stukje geschiedenis.

Het gebied is van Staatsbosbeheer en is 600 ha. groot. De naam zegt het al, het was lang geleden een groot heidegebied. Later zijn hier veel bomen geplant omdat er in de mijnbouw, industrie en woningbouw veel hout nodig was. Het overtollige water werd zo snel mogelijk afgevoerd. Nu wordt hier een beleid gevoerd om het waterpeil weer te verhogen en vast te houden. Sinds 1999 wordt een grote afplagronde uitgevoerd om de heide weer kans te geven terug te komen. De

bovenlaag, met grassen en al wordt afgegraven om de, vaak 100 jaar oude, heidezaden kans te geven te ontkiemen. Wat we niet te zien zullen krijgen zijn de kleine plantjes en mosjes die de dag ervoor te zien waren, maar nu, in de sneeuw, moeilijk te vinden zullen zijn. Ook de salamanders zullen met deze kou het diepe water wel opgezocht hebben.

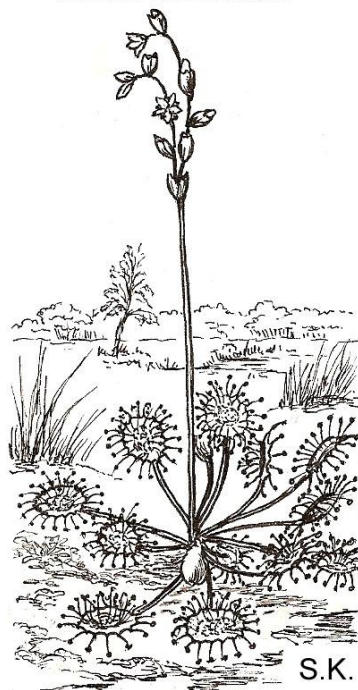
We zijn op weg gegaan en sommigen van ons die al vaker in dit gebied waren geweest, zagen de grote veranderingen in dit nu open nat gebied. Het had de nacht ervoor veel geregend dus het gebied was niet zo maar nat, maar ik mag wel zeggen, kletsnat. De paden waren redelijk begaanbaar, maar ik was wel blij dat ik een paar goede laarzen aan had gedaan.

We konden nu duidelijk zien dat het plaggen in fasen is gebeurd. Op sommige plaatsen stond de hei al ong. 20 cm. boven de sneeuw uit, op andere delen waren het nog maar kleine sprietjes en we zagen delen waar alleen nog maar blubber te zien was. Water in dit gebied is belangrijk voor de dopheide, zonnedauw en andere waterplanten. Ook voor veel vogels en andere dieren is zo'n nat gebied van grote waarde. Op termijn zal zo een afwisselend natuurgebied ontstaan dat grenst aan het natte beekdal van de Chaamse Beek.

We hadden geluk. We zagen 5 reeën achter elkaar door het gebied lopen.

Jos vertelde daarbij hoe het komt dat we zelden of nooit een gewei vinden in de natuur terwijl die wel elk jaar worden afge-

ronde zonnedauw

worpen. Het blijkt dat ze in bosjes verstrikt raken of onder de sneeuw verdwijnen. Muizen en andere knaagdieren eten er van en de rest verdwijnt in het zand of wordt overwoekerd door mos en andere planten.

Op de terugweg zagen we de sneeuw verdwijnen.

Toen we in Chaam de koffie gedronken hadden was er van de sneeuw praktisch niets meer te zien. Hoe bijzonder ons sneeuwlandschap geweest was, merkten we toen bleek dat het in Dongen helemaal niet gesneeuwd had.

Ik vond het een fijne tocht. Je moet wel in zo'n gebied verder kijken dan nu. Weten dat er straks een prachtig natuurgebied zal verschijnen uit wat nu nog voor een groot deel bestaat uit boomstronken en blubber. De hei voldoet al aan onze verwachtingen doordat de zaden onsterfelijk zijn gebleken.

Rest mij nog om Jos te bedanken voor de fijne, gezellige tocht.

Ook voor de weergoden een bedankje voor hun geschenk in de vorm van een schitterend sneeuwlandschap.

Riet Hartmans.

AUTOTOCHT VAN EEN HALVE DAG NAAR ULVENHOUT. **20-3-2011**

Vanuit Dongen rijden we naar De Fazanterie bij Ulvenhout waar we de auto's parkeren. Het Ulvenhoutse Bos is een bosgebied ten oosten van Ulvenhout. Het gebied meet 729 ha en is eigendom van Staatsbosbeheer. Het is een oud, lemig, vochtig eiken beukenbos dat bekend is om zijn rijke flora. Men vindt hier de slanke sleutelbloem, bosanemoon, eenbes, grote keverorchis, geel nagelkruid en witte rapunzel.

Een gebied van 112 ha, direct gelegen ten noordoosten van Ulvenhout en ten westen van de A27, is aangewezen als Natura 2000-gebied.

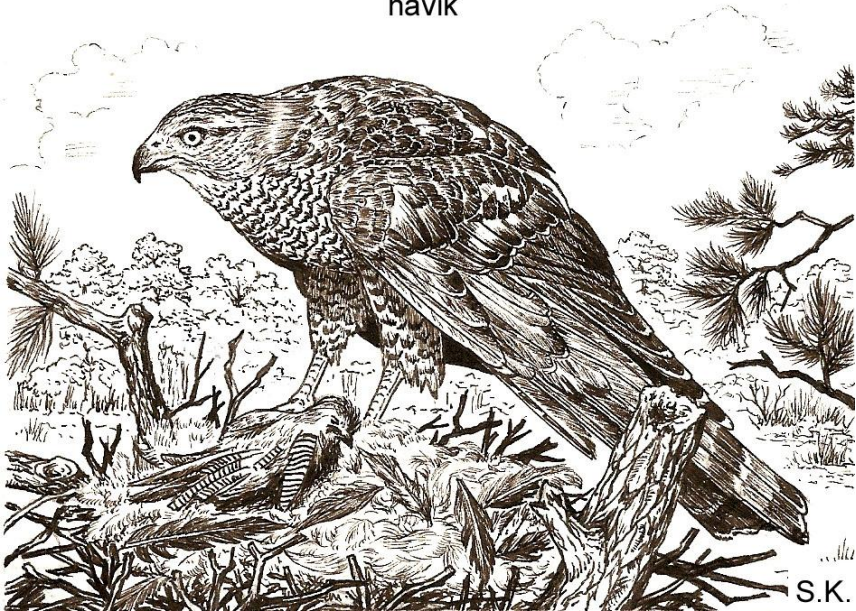
Het Ulvenhoutse Bos was vroeger eigendom van de heren van Breda en werd al in de 15^e eeuw gebruikt voor de jacht en houtopbrengst.

We gaan nu op pad, de kastanje-bomen staan al ver in knop, nog even en de bladeren komen te voorschijn. We wandelen langs klimop, waar veel blauwe bessen aan hangen. Het speenkruid en de bosanemoon bloeien welig in het rond.

Onderweg horen we mezen en een specht roffelt in de verte. We wandelen langs een ven verder door het bos en komen bij een beekje waar wat olie op drijft afkomstig van planten. We gaan nu een bruggetje over en in het beekje groeit waterranonkel. Deze planten groeien in voedzaam stilstaand water in lager gelegen gebieden. Ook zien we drijvend fonteinkruid. Deze bloeit van juni tot augustus. De plant komt in laagland tot voorgebergte vrij veel voor. En groeit in stilstaand- en traag stromend water. Langs de kant van de beek staat dubbelloof.

We horen ook de tjiptjaf fluiten. Deze vogel komt in maart uit het zuiden naar onze loof- en gemengde bossen. Boven onze hoofden vliegt een havik.

havik

Als we in een stuk bos komen waar veel gekapte boomstammen liggen, gaan we koffie drinken want nu kan iedereen zitten. We genieten van het zonnetje en van een heerlijk bakje leut. Na de koffie gaan we verder en zien we witte klaverzuring. De bloemen zijn wit van buiten met een violette zweem. Ze groeien veel in schaduwrijke en vochtige bossen of struikgewas.

We wandelen nu langs de buitenkant van het bos en in het weiland zien we veel molshopen. De mol heeft een wijd vertakt netwerk van gangen en houdt geen winterslaap. We wandelen nu langs een hele oude boom en gaan zo richting De Fazanterie waar we buiten op het terras in het zonnetje koffie drinken. Nog even gezellig napraten over de ochtendwandeling.

Jan Jansen en Fia Grootzwagers bedankt voor deze mooie wandeling door het Ulvenhoutse bos.

Lammie.

MET DE VLINDERWERKGROEP NAAR DE KAMPINA

Onze eerste excursie van dit jaar zit er weer op. Zondag 8 mei gingen we naar de Kampina. We maakten een wandeling bij de Huisvennen, in de hoop dat we daar veel vlinders en libellen zouden aantreffen.

Opvallend aan Kampina is de uitgestrektheid, de ongereptheid, de rust en vooral de variatie. Met name bij de Huisvennenroute krijg je bij bijna elke bocht weer een compleet andere beleving. Het landschap wisselt voortdurend van dicht bos tot open heide en van kletsnatte vennen tot gortdroge stuifzandheuvelds. De afwisseling in vochtigheid en begroeiing brengt ook een grote variatie aan dieren met zich mee. Van bosuil tot kraanvogel en van heideblauwtje tot groene kikker voelen zich hier thuis. De natuurlijke rijkdom van dit gebied staat al lang bekend. Het was onder meer een favoriete plek van de heer

Van Tienhoven, de (mede-)oprichter van Natuurmonumenten, die bij de Zandbergsvennen begraven is onder enorme zwerfkeien. Zijn vereniging zet zich nog volledig in om Kampina zo adembenemend

Kampina grafheuvel P.G. van Tienhoven

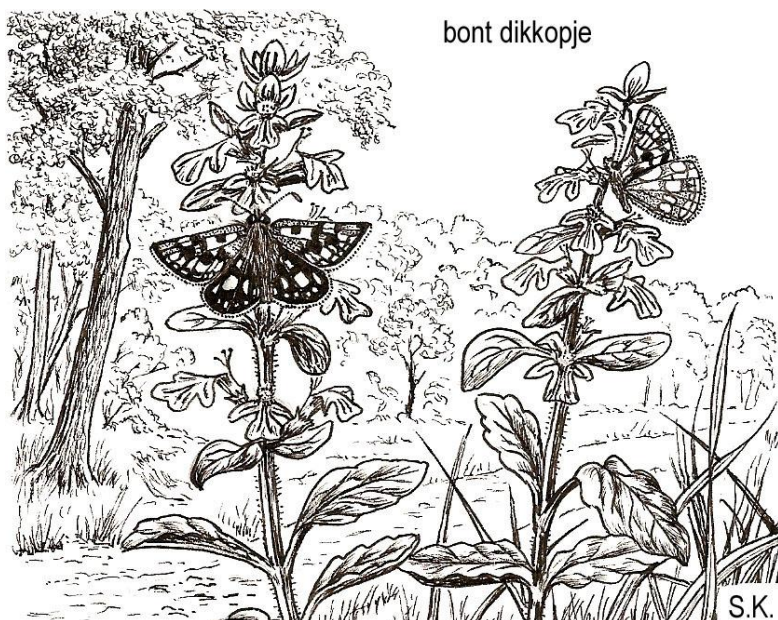
mooi te houden. De afgelopen jaren zijn er bijvoorbeeld veel vennen (waaronder ook de Huisvennen) opgeschoond om de waterkwaliteit te verbeteren, voedselrijk slib is verwijderd van de venbodem, er is waar nodige gekapt en geplagd op de venoever, waardoor de wind weer vrij spel heeft op het water en er minder blad valt in de vennen.

We parkeren bij het Loo, vanwaar we snel op pad gaan om Corrie en Thieu op te zoeken, zij wachten bij een andere parkeerplaats. We worden verwelkomd door vogelgezing, de vink en de tiftjaf laten van zich horen, de boomklever laat zich zelfs een paar maal zien. In de verte vliegt een witje. Linksaf pikken we de witte wandelroute op en al snel noteren we de eerste libellen: glassnijder, smaragdlibel en viervlek. Ook vliegt er een mannetje citroenvlinder rond, hij patrouilleert langs het brede bospad op zoek naar een vrouwtje. En een dikke meikever zoekt langs ons heen, een specht laat ook horen dat hij hier een territorium heeft veroverd.

Corrie en Thieu staan ons op te wachten bij het klaphekje, waar we doorheen gaan om het enorme begrazingsgebied van de Kampina te betreden. IJslandse paarden en runderen zijn de hinnikende en herkauwende werknemers van Natuurmonumenten die samen zorgen voor een natuurlijk evenwicht in het bos en op de heide: grassen en jonge boompjes krijgen geen kans om alles te overwoekeren en de heidebegroeiing kan zich goed ontwikkelen. Vroeger werden de heidevelden begraasd door schaapskudden, boeren hadden de schapen nodig als leveranciers van mest en wol. Door de introductie van kunstmest en invoer van goedkope wol uit Engeland werden de schapen overbodig en raakte de heide begroeid met bos en grassen. Om te voorkomen dat de heide overal dichtgroeit zijn de paarden en runderen ingezet, die de jonge boompjes opknabbelen en het woekerende pijpenstrootje weggrazen.

Gelukkig blijft er nog genoeg pijpenstrootje over om de rupsen van het bont dikkopje, dat we juist voorbij het hekje vinden, van voedsel te voorzien. Dit kleine oranjebruine vlindertje is een soort van de rode lijst van dagvlinders. De mannetjes zijn snelle vliegers en vertonen territoriaal gedrag vanaf een tak of een hoge grasspriet. De vlinders voeden zich met nectar van onder andere vuilboom, braam en echte koekoeksbloem. Het grootste deel van zijn leven brengt dit beestje door als rups. De soort overwintert als volgroeide rups tussen samengesponnen grasbladeren. In het voorjaar vindt, na een zonnebad van een dag of tien, de verpopping plaats. Van half mei tot half

juni (maar dit jaar dus een stuk vroeger door het mooie voorjaarsweer) vliegt hij in één generatie in vochtige, grazige vegetaties langs bosranden en bospaden.

We belanden al snel bij de Witte Bergen, dit stuk is niet geheel met bos beplant. Tot zo'n twintig jaar geleden waren er hier en daar nog plekken met open stuifzand. Alhoewel er druk werd gespeeld en gerecreëerd raakten de kale zandhopen spontaan begroeid met zomereiken, ruwe berken en grove dennen. De grillig gevormde dennen die ontkiemd zijn uit aangewaaide zaadjes worden ook wel vliegdennen genoemd. Er liggen hier opvallend veel immens grote mierenhopen. Aan onze linkerhand ligt een drooggefallen vennetje, wollegras (of is het veenpluis?) getuigt nog van de vochtige omstandigheden. Achter het vennetje verscholen tussen de struiken staat een ree; als ze ons in de gaten krijgt stapt ze langzaam verder tot ze uit ons gezichtsveld is verdwenen. Er vliegen hier opvallend veel bonte dikkopjes rond, ook zien we een vrouwtje boomblauwtje en een vrouwtje citroenvlinder, die eitjes afzetten op de kleine vuilboomstruikjes. En een jakobsvlindertje (zie tekening aan het eind van dit verslag) zoekt de bladeren van ja-

kobskruiskruid op om voor haar nageslacht een kant-en-klare maaltijd te verzorgen.

Nauwelijks kunnen we ons losrukken van deze plek, maar we moeten verder en staan dan bij het eerste ven weer ons te verwonderen over het grote aantal bonte dikkopjes dat zich hier tegoed doet aan de nectar van het madeliefje in het kort afgegraasde gras. Het geluid van boompieper en fitis streelt onze oren, we komen ogen te kort om de libellen te determineren, maar slagen er in om watersnuffel, vuurjuffer, smaragdlibbel, viervlek, het vrouwtje van de gewone oeverlibel en grote roodoogjuffer te onderscheiden. En niet te vergeten het vrouwtje venwitsnuitlibel dat bij Corrie op haar voorhoofd landt! Zij bleef nog even zitten ook, zodat we goed het witte snuitje konden zien. Het is een vrij algemene libel van vennen en hoogveen, hij vliegt van eind april tot eind augustus. Jonge venwitsnuitlibellen vliegen van het water af en worden aangetroffen op beschutte plekken in bossen en heideterreinen. Zonnende dieren zijn vaak te vinden op boomstronken en dode boomtakken. Eenmaal terug bij het water verdedigen de mannetjes een klein territorium, vanaf een zitplek in de oevervegetatie. De eitjes worden door het vrouwtje al vliegend los in het water afgezet, vaak op plaatsen met veel veenmos in het water. Het mannetje verdedigt het vrouwtje door vlak boven haar te blijven vliegen en andere mannetjes weg te jagen. De larven overwinteren twee keer. Uitsluipen gebeurt van eind april tot begin juli, met de hoogste aantallen in eind mei.

Na een poosje hebben we een mooi uitzicht over de open vlakte. Honderden jaren geleden, toen meerdere schaapskudde de woeste gronden van Kampina begraasden, was het waarschijnlijk één grote zee van heidestruiken en stroken zand. Onder het huidige regime met koeien en paarden is het een bijzonder structuurrijke heide met een sterke afwisseling van grassen, heideplanten, struiken en enkele bomen. In deze gevarieerde boomheide voelt een groot aantal dieren zich prima thuis, waaronder graafwesp, boomleeuwerik en levendbarende hagedis. Enkele dagen per jaar strijken hier zelfs kraanvogels neer, die de ruige en vaak doodstille vlakte uitkiezen

om een tussenstop te maken op hun trektocht van en naar het zuiden.

De route slingert verder tussen de vennen door. In het topje van een boom zit een gekraagde roodstaart te zingen uit volle borst. Maar ook hier trekt een bijzondere libel onze aandacht: de gevlekte witsnuitlibel. Dit is een uiterst zeldzame libel van laagveenmoerassen en vegetatierijke vennen en duinplassen. Het mannetje komt steeds terug op hetzelfde takje zitten, midden in zijn territorium, zodat we hem goed kunnen bewonderen. Geslachtsrijpe mannetjes bezetten zitposten aan de waterkant en verjagen andere mannetjes die in de buurt komen. Voorbijvliegende vrouwtjes worden direct gegrepen voor de paring. Het vrouwtje zet de eitjes al vliegend af, op plaatsen met veel waterplanten. Vaak wordt ze hierbij bewaakt door het mannetje dat vlak boven haar blijft vliegen. Het komt echter ook voor dat het vrouwtje ervoor kiest om de eitjes op een later tijdstip af te zetten, zonder de aanwezigheid van een mannetje.

De vennen van Kampina, zoals het Duikersven en het Kogelvangersven waar we nu langs komen, liggen op de plekken waar de wind na de laatste IJstijd het dekzand tot op de leemlaag heeft weggeblazen. Op deze kleiachtige ondergrond blijft

het regenwater staan, waardoor hier al eeuwen prachtige, kraakheldere vennen liggen. Aan de overkant van het Kogelvangersven zien we waar het uitgestoven zand terecht is gekomen: aan de noordzijde, waar nu de beboste Groene Berge liggen. In de 18e eeuw oefende de gendarmerie hier haar schietkunsten door over het ven in de zandheuvels te schieten, vandaar de naam Kogelvangersven. . Nog steeds worden de vennen van Kampina alleen gevoed door regenwater. Dat water is voedselarm en zuur zodat er zeldzame planten groeien als klokjesgentiaan, veenpluis en veenbes. Boven het ven zweven kokmeeuwen rond, kuifeend, dodaars en fuut zoeken al zwemmend en duikend hier hun voedsel bij elkaar. Ook nijlgezanten en aalscholvers worden hier gespot.

We wandelen bijna rondom het Kogelvangersven en hebben dan aan onze rechterhand de langwerpige gevormde Huisvennen. Tussen het bosbessenstruweel vinden we een groentje.

Dit kleine vlindertje vliegt van eind april tot half juli in één generatie. De vlinders voeden zich met nectar van onder andere wilde lijsterbes, sporkehout, rode bosbes, dopheide en braam.

De mannetjes scholen vaak samen in een één tot twee meter hoge struik. De bovenzijde van de vlinder is bruinig, de onderkant - hij zit altijd met zijn vleugels gesloten - is glanzend groen. Die onderkant richt hij als een zonnepaneel naar de zon om te profiteren van de warmte. De rupsen eten van de bloemknoppen van braam, van het jonge blad en de vruchten van sporkehout, van de knoppen en de bladeren van struikhei, dophei en bosbes en van de groeipunten en de bloemen van bijvoorbeeld brem en heidebrem. De verpopping vindt plaats in de strooisellaag; de soort overwintert als pop.

Het Groot Huisven, even verder aan onze linkerhand, is één van de waardevolste vennen van Kampina, een botanisch juweeltje. Hier is het water nog bijna net zo schoon als veertig jaar geleden, terwijl veel andere vennen door toestroom van meststoffen aanzienlijk zijn vervuild. In en rond het Groot Huisven komen nog planten voor die elders zeldzaam zijn geworden, zoals beenbreek. De vennen zijn de afgelopen jaren opgeschoond en rondom is geplagd en is de struiklaag verwijderd, zodat de wind vrij spel krijgt en er minder blad in de vennen valt.

Dan gaan we het bos in. Er groeit hier veel adelaarsvaren en bosbes. Op een splitsing rusten we even uit op een omgevalen boom, waar een drietal citroenvlinders rond dwarrelt. Sommigen kunnen ondanks het warme weer toch nog de moed opbrengen om een kijkje te gaan nemen bij het vogelscherm bij het Ganzenven, dat bedekt is met waterlelies. We zien hier kuifeendjes, kieviten en een blauwe reiger, we horen de koekoek. Tussen de bosbessen vliegen slanke azuurblauwe juffertjes met de naam, U raadt het al, azuurjuffer!

Op naar het volgende ven, door het bos met de Kampinamot of bosbesmot zoals wij hem noemden, op de bosbes, de juiste naam is berkenoogspanner, een wit spannertje met grijze puntjes en op elke vleugel een oog. We horen wulpen jodelen boven de heide en een bonte specht laat zich hier zien.

De route blijft afwisselend, nu hebben we weer een prachtig uitzicht op de Kampinase Heide. Op het pad vliegen groene zandloopkevers voor ons uit. Dan het bos weer in naar de vol-

gende schuilhut bij het Meeuwenven, maar dat geloven we wel, de tijd begint te dringen en zachtjesaan lopen we verder door een beukenbos waar het heerlijk koel is. Een volgend ven dient zich aan: het Flesven, met wat fantasie in de vorm van een fles; ook hier weer allerlei juffertjes en het gewoon doorn-tje, een sprinkhaansoort die geen geluid maakt, in tegenstelling tot vele andere sprinkhanen. Langs het pad groeit een mooie koningsvaren, een zeldzame soort, die geen sporen onder het blad vormt maar een pluim van bruine sporendragende smalle bladeren vormt. Langs het Lelieven vervolgen we onze route, hier horen we een groene specht en het goudhaantje. Dan verlaten we het vennengebied en gaan richting een klaphekje, maar eerst verwonderen we ons nog over het zoveelste bont dikkopje, ik heb er ondertussen zo'n 15 genoteerd. Een kleine vuurvinder laat zich nog heel even zien, en een koolmees neemt afscheid van ons: zie die tien, zie die tien, hij kon niet tellen want we waren met zijn negenen!

We nemen nog een drankje bij Belveren, terugkijkend op een zeer geslaagde middag en gaan dan weer richting Dongen.

sint jacobsvlinder

Fia Grootzwagers

PROGRAMMA

Zaterdag 11 juni: Fietstocht van een hele dag vanuit Dongen: de “Piet in ‘t Groen-fietstocht”. Voor wie dat nog niet wist: Piet in ‘t Groen is één van de oprichters van Ken en Geniet. Vele jaren heeft hij excursies voor onze vereniging uitgezet en hij wist alle mooie fietspaadjes te vinden. Als eerbetoon maken we nog ieder jaar een naar hem genoemde fietstocht. Zoals gebruikelijk is het een verrassingstocht, dus waar we naar toe fietsen dat ziet u die dag wel! Zeker is, dat het weer een mooie route zal zijn, want ook onze huidige fietsgidsen zijn zeer bekwaam.

We vertrekken om 8.00 uur vanaf het parkeerterrein bij Sporthal de Salamander, Belgiëlaan 2. Opgeven vóór dinsdag 7 juni 20.00 uur.

Zaterdag 25 juni: Auto/fietstocht van een hele dag naar Rijsbergen en wijde omgeving.

In deze omgeving vinden we veel bossen en heiden, zoals de Pannenhoeft, De Moeren en de Oude Buisse Heide. Onze fietsgidsen Kees en Harrie van Dongen, Rinus van Riel en Marie-José van Gestel hebben hier een prachtige route voor ons voorbereid.

We vertrekken om 7.00 uur vanaf het parkeerterrein bij Sporthal de Salamander, Belgiëlaan 2. Wilt u echter al om 6.45 uur aanwezig zijn i.v.m. het laden van de fietsen in de vrachtauto. Opgeven vóór dinsdag 21 juni 20.00 uur.

Zondag 10 juli: Autotocht van een halve dag naar de Oisterwijkse vennen.

In de uitgestrekte Oisterwijkse bossen liggen veel vennen; de meeste zijn door de wind uitgestoven tijdens de laatste ijstijd. De bossen zijn vanaf de 19^e eeuw aangeplant op heide en bestonden voornamelijk uit grove dennen. Sinds de jaren 1970 is Natuurmonumenten bezig het bos om te vormen tot een gevarieerder bos, waar veel vogels zich thuis voelen.

Wim Blankers is deze morgen onze gids.

We vertrekken om 8.00 uur vanaf het parkeerterrein bij Albert Heijn, Looiershof 1. Opgeven vóór dinsdag 5 juli 20.00 uur.

Zondag 24 juli: Autotocht van een halve dag naar de Kampinaheide en wel de omgeving van de Beerze, hier bloeien vele bloemen die hopelijk ook grote aantallen vlinders aanlokken. We zullen deze morgen vooral op de dagvlinders letten. Onze gidsen zijn Fia Grootzwagers (leidster Vlinderwerkgroep) en Christ Grootzwagers.

We vertrekken om 8.00 uur vanaf het parkeerterrein bij Albert Heijn, Looiershof 1. Opgeven vóór dinsdag 19 juli 20.00 uur.

Zondag 7 augustus Fietstocht van een halve dag naar de tuin van Toon Thielen aan de Steenovensebaan 37, tevens brengen we een bezoek aan het veebedrijf van Jan van der Aa. Beiden zijn lid van onze vereniging en I.V.N. gids en weten veel van de bloemetjes en bijen te vertellen. De tuin zal rond deze tijd in volle bloei staan en we hopen ook vele vlinders te zien.

We vertrekken om 9.00 uur vanaf het parkeerterrein bij Albert Heijn, Looiershof 1. Opgeven vóór dinsdag 2 augustus 20.00 uur.

Zondag 21 augustus: Autotocht van een halve dag naar de Baardwijkse Overlaat tussen Waalwijk en Drunen. Dit natuurgebied werd vroeger gebruikt als overlaat: bij hoge waterstanden in de Maas stroomde het water er naartoe, zodat elders geen dijkdoorbraken plaatsvonden. Zo ontstonden zogeheten spoelgaten waar nu veel amfibieën verblijven (Lange Wiel). Jan Vrinten en Christ Grootzwagers zijn onze gidsen. We vertrekken om 8.00 uur vanaf het parkeerterrein bij Albert Heijn, Looiershof 1. Opgeven vóór dinsdag 16 augustus 20.00 uur.

Zaterdag 3 september: Auto/fietstocht van een hele dag naar Brielle en omgeving.

Onder leiding van onze fietsgidsen Kees en Harrie van Dongen, Rinus van Riel en Marie-José van Gestel.

We vertrekken om 7.00 uur vanaf het parkeerterrein bij Sporthal de Salamander, Belgiëlaan 2. Wilt u echter al om 6.45 uur aanwezig zijn i.v.m. het laden van de fietsen in de vrachtauto. Opgeven vóór dinsdag 30 augustus 20.00 uur.

Zondag 18 september: Autotocht van een halve dag naar het Graafse Bos, Merksplas en omgeving.

We vertrekken om 8.00 uur vanaf het parkeerterrein bij Albert Heijn, Looiershof 1. Opgeven vóór dinsdag 13 september 20.00 uur.

De kosten van het vervoer van uw fiets op de vrachtauto bij een auto/fietstocht bedragen € 2,50.

Leden en niet-leden, die zich eenmaal hebben opgegeven voor één van de tochten van Ken en Geniet, dienen de aan deze tocht verbonden kosten te voldoen. Dit geldt ook als men door omstandigheden niet met deze tocht mee kan gaan, tenzij een ander de plaats van hem/haar overneemt.

Wie zich via e-mail opgeeft bij Marie-José krijgt altijd een bevestiging toegestuurd. Indien dit niet het geval is, mogelijk door vakantie, dan graag alsnog bellen naar Koos.

OPGEVEN VOOR DEZE EXCURSIES KUNT U BIJ:

Koos Leemans, Hertog Janstraat 14, tel. 0162-315924

En bij:

Marie-José van Gestel, Hubertusstraat 9, tel. 0162-322316

Of (mobiel) 06-10120230

MEDEDELINGEN

Als nieuw lid heten wij van harte welkom:

Mevr. Corrie Verharen Stevenshof 13 te 's-Gravenmoer

Mevr. Beppie Verharen Gaarde 26 te Dongen

Dhr. Arthur Kalkhoven Duikerstraat 8 te Dongen

U kunt zich nog steeds aanmelden als redactielid, voor ons Hoefblad.

Voor onze website zijn natuurfoto's van harte welkom, deze kunt u sturen naar penningmeester@kenengeniet.nl.

LIDMAATSCHAP "KEN EN GENIET"

De KONTRIBUTIE bedraagt voor leden € 12, - per jaar. Bij het aangaan van het lidmaatschap in de loop van het jaar wordt € 1, - per maand berekend. Jeugdleden (14-16 jaar), huisgenoten en 65-plussers betalen € 10, - per jaar; bij het aangaan van het lidmaatschap in de loop van het jaar betalen zij € 1, - per maand.

De minimum donatie voor begunstigers bedraagt € 10, - per jaar, wanneer zij het verenigingstijdschrift wensen te ontvangen.

Contactpersonen werkgroepen:

Uilenwerkgroep:	Thieu Verharen Stevenshof 13, 's Gravenmoer Tel. 0162-315480
Nestkastenwerkgroep:	Koos Leemans Hertog Janstraat 14, Dongen Tel. 0162-315924
Vogelwerkgroep:	Leo Reijnierse Kard.v.Rossumstraat 52, Dongen Tel. 0162-316475
Vlinderwerkgroep:	Fia Grootzwagers Triangellaan 17, Dongen Tel. 0162-315404
Natuurtuin Kandoel:	Peter Verschure Groenstraat 11a, Dongen Tel. 0162-313297

Copy voor het volgende Hoefblad kunt u inleveren vóór 1 augustus a.s. bij het redactie-adres: Lammie Bek, Bloemaertstraat 19, 5102 DP Dongen. Ook is het mogelijk uw copy via e-mail te versturen, GRAAG ALS BIJLAGE VERZENDEN. Het e-mail adres is: accm.aarts@home.nl

BOTERBLOEMEN

In deze tijd van het jaar kun je op veel plaatsen boterbloemen zien. Sommige weiden bijvoorbeeld zien er geel van. Overigens zijn verse planten giftig voor het vee, maar tussen het hooi gedroogd leveren ze geen gevaar op.

De naam boterbloem is eenvoudig te verklaren: de kleur van de bloem in combinatie met het glanzende, vettig ogende laagje op de vijf kroonblaadjes, doet denken aan boter.

Er komen in ons land verschillende soorten boterbloemen voor, zowel (zeer) algemene als zeldzame soorten. De meeste hebben handvormig gedeelde bladeren (zie de plaatjes). De grote boterbloem en egelboterbloem hebben lancetvormige bladeren.

Hierna volgt een overzicht van kenmerken van de verschillende soorten.

Grote boterbloem (*Ranunculus lingua*):

Bladeren: lancetvormig, meestal niet getand, tot 25 cm lang.

Hoogte van de plant: 50 – 120 cm.

Doorsnede bloemen: 20 – 50 mm.

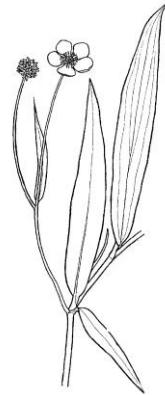
Kleur van bloemen: heldergeel.

Bloeitijd: juni – september.

Voorkomen: vrij algemeen.

Groeiplaats: oevers, moerassen, rietlanden.

grote boterbloem

Egelboterbloem (*Ranunculus flammula*):

Bladeren: lancetvormig; grondbladeren vaak een beetje getand.

Stengels: onderaan vaak roodachtig.

Hoogte van de plant: tot 50 cm.

Doorsnede bloemen: 7 – 18 mm.

Kleur van bloemen: heldergeel.

Bloeitijd: mei – oktober.

Voorkomen: zeer algemeen.

Groeiplaats: op allerlei vochtige tot natte standplaatsen.

egelboterbloem

Vroeger werd de fijngestampde wortel van de egelboterbloem in de schelp van een napslak op de huid aangebracht op pestzweren, als trekpleister, die de ziekte zou wegnemen.

Akkerboterbloem (*Ranunculus arvensis*):

akkerboterbloem

Bladeren: onderste bladeren spatelvormig, stengelbladeren met 3 segmenten, die getand of diep ingesneden zijn met lijnvormige slippen.

Hoogte van de plant: tot 60 cm.

Doorsnede bloemen: 4 – 12 mm.

Kleur van bloemen: bleek citroengeel.

Bloeitijd: mei – juli.

Voorkomen: uiterst zeldzaam.

Groeiplaats: korenvelden, op kalkrijke bodem.

Blaartrekkende boterbloem (*Ranunculus sceleratus*):

Bladeren: onderste bladeren diep gedeeld met 3 segmenten, die weer verder ingesneden zijn; stengelbladeren vaak glanzend en in 3 slippen gedeeld.

blaartrekkende boterbloem

Stengel: hol, dik, vlezig.

Hoogte van de plant: tot 70 cm.

Doorsnede bloemen: 5 – 10 mm.

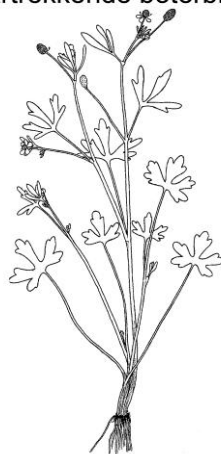
Kleur van bloemen: lichtgeel.

De bloemen zijn talrijk.

Bloeitijd: mei – herfst.

Voorkomen: zeer algemeen.

Groeiplaats: op modderige plaatsen, langs beken en sloten.

Gulden boterbloem (*Ranunculus auricomus*):

Bladeren: groot verschil tussen
grondbladeren (rond-
achtig, niervormig of
diep drielobbig) en
stengelbladeren (met
3 tot 6 zeer smalle
segmenten).

Hoogte van de plant: tot 50 cm.

Doorsnede bloemen: 12 – 22 mm.

Bloemkroon vaak onregelmatig,
met 1 of meer ontbrekende of
onderontwikkelde kroonblaadjes.

Bloeitijd: april – juni.

Voorkomen: vrij zeldzaam.

Groeiplaats: in bossen in het
oosten van
Nederland.

gulden boterbloem

Knolboterbloem (*Ranunculus bulbosus*):

Bladeren: grondbladeren met 3
segmenten, die ook
weer ingesneden zijn.

Stengel: stengelbasis gezwollen.

Hoogte van de plant: tot 50 cm.

Doorsnede bloemen: 20 – 30 mm.

Kleur van bloemen: heldergeel.

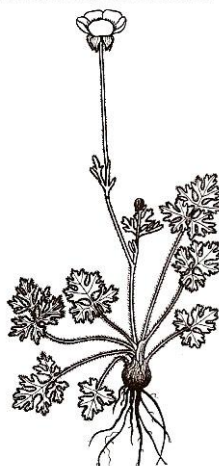
Kelkblaadjes: teruggeslagen.

Bloeitijd: april – juni.

Voorkomen: vrij algemeen.

Groeiplaats: droge graslanden,
vooral langs de kust
en de grote rivieren.

knolboterbloem

Na de bloei wil de plant boven de
grond nog wel eens tijdelijk af-
sterven gedurende de zomer.

Behaarde boterbloem (*Ranunculus sardous*):

Bladeren: grondbladeren met 3 segmenten, die ook weer ingesneden zijn, vaak glanzend.

Hoogte van de plant: tot 50 cm.

Doorsnede bloemen: 12 – 25 mm.

Kleur van bloemen: lichtgeel.

Kelkblaadjes: teruggeslagen; vaak met donkere lijnen bij de rand (het best te zien aan de knop).

Bloeitijd: mei – oktober.

Voorkomen: regelmatig voorkomend.

Groeiplaats: grazige plaatsen, vaak bij de kust en in Zuid Limburg, soms op akkers op kleigrond.

behaarde boterbloem

Scherpe boterbloem (*Ranunculus acris*):

Bladeren: grondbladeren en lagere stengelbladeren gedeeld in 3 tot 7 wigvormige en grof getande slippen. Hogere stengelbladeren ongesteeld en dieper ingesneden met smallere, lijnvormige slippen.

Hoogte van de plant: 30 – 100 cm.

Doorsnede bloemen: 15 – 25 mm.

Kleur van bloemen: goudgeel.

Bloemstelen: lang en niet gegroefd.

Bloeitijd: april – herfst.

Voorkomen: zeer algemeen.

Groeiplaats: in graslanden, grazige bermen en slootkanten, bossen.

scherpe boterbloem

Men dacht vroeger dat de bloemen, stukgewreven op de uier van de koe, de melk verbeterden.

Kruipende boterbloem (*Ranunculus repens*):

Bladeren: grondbladeren en onderste
 stengelbladeren in drieën kruipende boterbloem
 gedeeld en deze delen zijn
 ook weer ingesneden.
 Bovenste stengelbladeren
 ongesteeld en met smallere
 slippen. Bladeren vaak met
 lichte vlekken.

Hoogte van de plant: tot 60 cm.

Doorsnede bloemen: 20 – 30 mm.

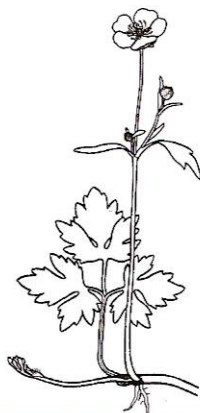
Bloemstelen: licht gegroefd.

Bloeitijd: mei – juli.

Voorkomen: zeer algemeen.

Groeiplaats: op allerlei grazige plaatsen,
 vooral op zwaardere (klei)-
 gronden, ook in tuinen.

Vormt kruipende, bovengrondse uitlopers,
die op de knopen wortelen.

bosboterbloem

Bosboterbloem (*Ranunculus polyanthemos*):

Bladeren: grondbladeren diep gedeeld
 in 5 slippen, die ook weer
 ingesneden zijn.

Hoogte van de plant: tot 60 cm.

Doorsnede bloemen: 25 – 35 mm.

Bloemstelen: licht gegroefd.

Bloeitijd: mei – juli.

Voorkomen: bijna verdwenen;
 alleen in Zuid Limburg.

Groeiplaats: op grazige plaatsen op
 kalkrijke bodem.

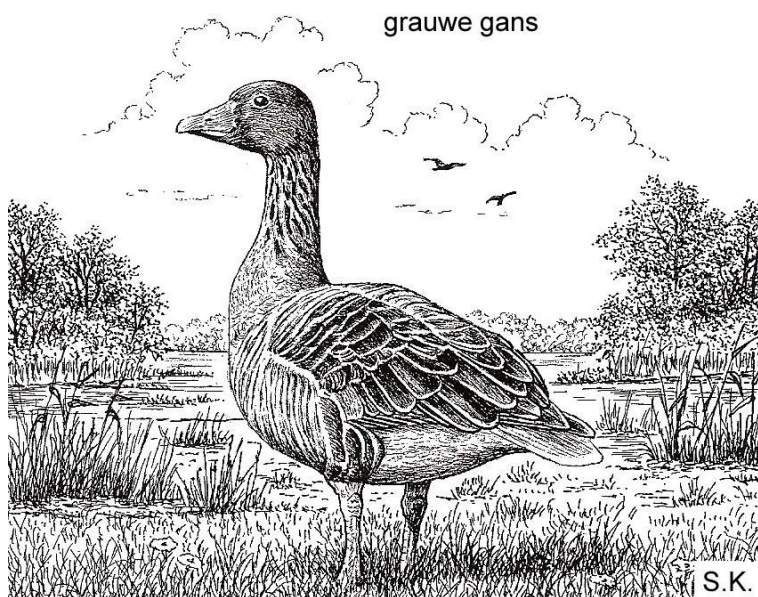

U merkt het wel: de ene boterbloem is de andere niet! Misschien kunt u tijdens een wandeling eens proberen uit te zoeken, welke soort(en) boterbloem u tegenkomt. Succes ermee!

Hanny Oerlemans

Zouweboezem

Zaterdagmorgen om 07.00 uur vertrokken we met 17 personen van de vogelwerkgroep voor de bijna jaarlijks terugkerende tocht naar de Zouweboezem bij Ameide. De eerste stop is bij de Put van Zessen (afslag Meerkerk en dan links parallel aan de A27), een moerasgebiedje in de polder. Hier zien we vele knobbelzwanen, grauwe ganzen, kleine plevier, buizerd,

kolgans, fazanten, meerkoeten, nijlganzen, kuifeenden, schol-
ekster, tureluur, wilde eend en een enkele grutto. Wanneer je
jaarlijks terug keert in een gebied zie je telkens weer de ver-
anderingen van de natuur, ons valt op dat er dit jaar weinig
grutto's aanwezig zijn in dit gebied.

Vervolgens zijn we naar de Zouwedijk bij Ameide gereden om te zien of de daar foeragerende purperreigers zich al zouden laten zien.

purperreiger

Wel een blauwe reiger zien overvliegen en mogen genieten van het zanggeluid van de rietzangers maar geen purperreiger mogen aanschouwen. Dus verder via Sluis naar de parkeerplaats bij het gebied de Zouweboezem.

De weersvooruitzichten zijn deze dag duidelijk beter dan vorig jaar toen we de tocht moesten onderbreken wegens heftige regenval. Het zonnetje komt dan nog wel niet achter de wolken vandaan maar de temperatuur is heerlijk.

Op het eerste uitzichtpunt al gelijk een groot aantal vogels waaronder o.a. blauwborst, rietzanger, grauwe gans, grote Canadese gans, fazant, buizerd en een bruine kiekendief.

bruine kiekendief

Links en rechts op de dijk zien we ook nog scholeksters, visdiefjes, nijlgans, aalscholver, boerenzwaluw, fitis, tijtjaf, groenling. We horen duidelijk de snor maar moeten lang turen in het riet om hem uiteindelijk te zien. Op de plaats waar het bord staat van de eendenkooi zien we dat er veel gesnoeid is in het gebied om het meer open te maken, maar of dit ten gunste is voor de zwarte sterns betwijfelen we omdat we die niet zien. Wel zien we dat er gewerkt wordt aan een kijkscherm of kijkhut aan deze kant van de dijk en dat zou voor ons vogelaars weer wel gunstig zijn als de zwarte sterns terugkeren. Onderweg op het vlonderpad naar het uitkijkscherm zien we ook weer de snor en vele rietzangers. Op het achterliggende water nemen we o.a. smient, slobbeend, krakeend, bergeend, winterling en overvliegende purperreigers waar.

Wanneer we besluiten door te lopen naar de kijkhut met uitzicht op polder Achthoven zien we onderweg nog een aantal bruine kiekendieven, een overvliegende havik, fuut, vele riet-

gorzen en een gaai. Het is nu tijd om zelf te gaan fourageren en dat doen we dan ook.

Na genoten te hebben van onze meegebrachte etenswaren en koffie trekken we weer verder richting polder Achthoven. Het terrein Polder Achthoven, tussen Ameide en Lexmond, is een meer dan 100 hectare groot en vrijwel geheel aaneengesloten terrein gelegen in de gelijknamige polder Achthoven. Het gebied bestaat uit vochtige, soortenrijke graslanden, ruige graslanden, een waterplas, boomgaarden, bos en een enkele griend, met een enkele elzensingel en knotbomenrij. De natte schraallanden zijn een belangrijke foerageerplaats voor water- en moerasvogels uit o.a. het naastgelegen terrein De Zouweboezem. In het terrein wordt een begrazingsproef uitgevoerd met grote grazers: Schotse Hooglanders.

In dit gebied horen en zien we o.a. fazant, grote bonte specht, grutto's, heggemus, huismus, kauw, merel, zwartkop, spreeuw, matkop, kneu, pimpelmees, koolmees, zwarte kraai, een jagende torenvalk, veldleeuwerik, vink, waterhoen, broeiende knobbelzwanen, kwetterende winterkoninkjes en de met zijn staart wippende witte kwikstaart. Op het einde van de polder staat nog een bank waar we nog even de tijd nemen om te genieten en om nog een bakske koffie te drinken en te constateren dat, nu de zon doorkomt, het toch aardig warm wordt en er diverse jassen de tassen ingaan. We tellen de waargenomen soorten op het door onze altijd ijverige Marie-José bijgehouden lijstje en zien dat we vandaag toch weer 52 soorten waargenomen hebben. We genieten op de dijk terug naar de parkeerplaats ook nog even van de bloesem van de appelboomgaard en spreken af dat we traditiegetrouw nog even aanleggen bij het AC-restaurant Meerkerk.

Al met al weer een geslaagde tocht, iedereen bedankt voor zijn bijdrage en tot de volgende.....

Leo Reijnierse,
contactpersoon vogelwerkgroep Ken en Geniet.

JAARVERSLAG 2010: **UILENWERKGROEP KEN EN GENIET**

29 november: - koud.

- de hele dag is het onder nul gebleven.
- de eerste sneeuwvlokken gaan 's Gravenmoer en omgeving wit kleuren.
- lange files staan op de wegen.

De kachel binnen brandt en terwijl ik dit jaarverslag aan mijn computer toevertrouw dwalen mijn gedachten toch naar de vogels buiten, in het bijzonder naar de bosuil, die rond deze tijd al zijn charmes in de strijd gooit om een vrouwtje te verleiden.

Begin november was hij (ja, manlief) al te horen aan de Kerkdijk, twee nachten roepend om de aandacht van een vrouwtje te krijgen. Deze twee nachten waren er dus vier uilensoorten op 's Gravenmoers (Dongens) grondgebied.

De uilenwerkgroep is tweemaal bij elkaar geweest:

- Op 31 mei hebben wij na een rondleiding door de parktuin bij Peter Verschure in kleine commissie de verdeling van de kasten besproken en via de monitor de kerkuilen bewonderd.
- De inventarisatiegegevens zijn op 13 oktober in de Stevenshof naast elkaar gelegd en de gegevens zijn eind oktober naar het Brabantslandschap gestuurd.

Er zijn **29 kerkuilkasten** gecontroleerd. Bij het vrije broedgeval is nog geen controle geweest.

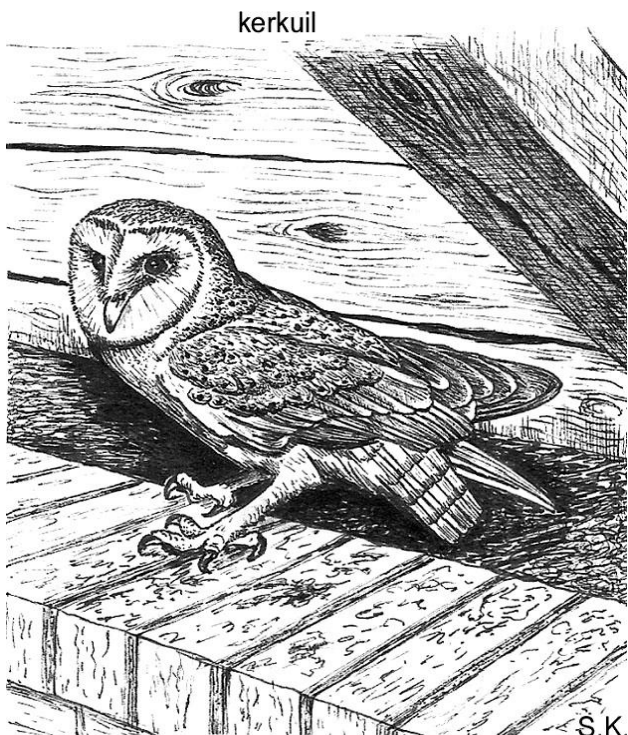
De gegevens:

- 2 maal geen gegevens door gekregen
- 11 maal geen uilen op de nestkast
- 8 maal een uil op de nestkast, maar geen broedgeval
- 1 maal paartje op de broedplaats, maar uitslag onbekend
- 8 maal geslaagde broedpoging en uitslag bekend

Er zijn **28** jonge uilen groot gebracht en **25** van hen hebben ook de eerste dagen buiten de kast overleefd.

Vergelijking met 2008, 2009 en 2010:

Jaar	2008	2009	2010
Kerkuil	-	-	25

Er zijn **32 steenuilkasten** gecontroleerd. Bij het vrije broed-geval is ook een controle geweest.

De gegevens:

- 1 maal geen gegevens door gekregen
- 20 maal geen uilen op de nestkast
- 1 maal eieren vastgesteld, afloop onbekend
- 2 maal, een uil op de nestkast, maar geen broedgeval
- 8 maal geslaagde broedpoging en uitslag bekend

Er zijn **16** jonge uilen groot gebracht en **16** van hen hebben ook de eerste dagen buiten de kast overleefd.

Vergelijking met 2008, 2009 en 2010.

Jaar	2008	2009	2010
Steenuil	2	9	16

foto gemaakt door Leo Reijnierse

Namens de uilenwerkgroep:

Kees van Dongen
Roelof Janssens
Aart Lagerwaard
Albert Schaafsta

Toon Thielen
Peter Verschure
Thieu Verharen, contactpersoon
tel. 0162 315480